

**פיתוח מעורבות חברתית באמצעות סיוע בהכנת שיעורי בית לאחר בית הספר:
תוכנית סיוע לתלמידים פליטים אפריקנים בסידני המערבית הגדולה**

במוקד המאמר נמצאת תוכנית סיוע בהכנת שיעורי בית לאחר בית הספר, הפועלת בקרב ילדים פליטים, יוצאי אפריקה (מרביתם מסודאן), בגילאי תיכון (Refugee Action Support). התוכנית מופעלת מטעם אוניברסיטת סידני המערבית, כאשר המנחים הם סטודנטים לתואר שני בהוראה. ילדים פליטים חווים קושי מיוחד במה שקשור להסתגלות במערכת הבית ספרית. מרבית הילדים הגיעו מארצות שבהן התפרקו תשתיות שונות, כולל מערכת החינוך. רבים מהם עברו דרך מחנות פליטים שבהם שהו במשך שנים. מקרי טראומה אישית ומשפחתית נפוצים ביותר בקרבם. יש לציין, כי התרבות בדרום סודאן היא במידה רבה תרבות אוראלית, כאשר לשפות הנפוצות, כמו דינקאית ונוארית, אין צורות כתב.

המדיניות החינוכית של משרד ההגירה האוסטרלי שמה דגש מיוחד על רכישת אוריינות וידע השפה האנגלית. ידע השפה נחשב כאחד הסימנים העיקריים להסתגלות מוצלחת. מבתי הספר נדרש לספק משאבים חינויים להקניית מיומנויות של אוריינות לילדי הפליטים. ההנחיה והסיוע בהכנת שיעורי בית מתמקדים בפיתוח כישורי האוריינות באנגלית, כאשר הספרות המחקרית מצביעה על החשיבות הגדולה של תוכניות מחוץ למערכת הבית ספרית הפורמלית לפיתוח אוריינות בקרב ילדים השייכים למיעוט. מרכז ההנחיה עשוי להיות מרחב בטוח, נטול לחצים, שהילדים חווים במהלך הלימודים בבית הספר. הוראה בקבוצות קטנות מאפשרת לכל תלמיד לזכות לתשומת-לב גדולה יותר וגם לפתח יחסים מיוחדים עם המנחה.

ממצאי המחקרים שנעשו בקנדה ובניו-זילנד מצביעים על כך, שהסתגלות בבתי הספר היא אחת החוויות הקשות ביותר עבור מהגרים צעירים. בעקבות קשיי שפה, ילדים חווים הדרה ותחושת אחרות; עבור רבים מהם, מתווסף גם הקושי בהסתגלות לתרבות הבית ספרית. המצב חמור במיוחד כאשר מדובר בילדים, בעלי ניסיון בית ספרי קטן, אם בכלל, ובעלי חוויות טראומטיות בעבר. תופעות של בלבול זהויות, בידוד חברתי, הישגים אקדמיים נמוכים והתנהגויות מסוכנות לעיתים קרובות משקפות לא רק מצב אישי אלא טראומה משפחתית, קהילתית ותרבותית ומצביעים על אי-התאמה של המשאבים הבית ספריים ותוכנית הלימודים לצרכים של ילדים אלה.

בניתוחו את תפקוד מערכת החינוך, בורדייה מראה כיצד בית הספר הופך להיות אמצעי בתהליך של שעתוק תרבותי וחברתי ובהדרת קבוצות מיעוט, כמו מהגרים, מהתהליך החינוכי. כפי שטוען בורדייה, בתי ספר ומוסדות חינוך אחרים מפעילים אלימות סימבולית ממוסדת, כשהם מתעלמים מהשיח ומהפרקטיקות של קבוצות מודרות. באמצעות אלימות סימבולית המערכת מציבה הגבלות חברתיות לילדים השייכים לקבוצות של מחוסרי הון תרבותי. למעשה, פעילות פדגוגית מהווה מבחינה אובייקטיבית אלימות סימבולית בכך שהיא מהווה הנחתה שרירותית של תרבות דומיננטית ושעתוק של אי השוויון החברתי הקיים. בהקשר הזה המונח של "אלימות סימבולית" חשוב במיוחד,

משום שתהליך התפתחות הזהות בקרב ילדים מהגרים, מחוסרי הון תרבותי, נפגע מהתפתחות תחושות של הדרה, הפליה והגבלות חברתיות. האלימות הסימבולית, המלווה את "האקט הפדגוגי", מביאה לכך, שילדים מפנימים את המסרים התרבותיים הגלויים והסמויים, הטמונים בשיח הרשמי ובפרקטיקה היום-יומית ומפתחים תחושת מוגבלות חברתית.

כפי שטוען בורדייה, בתי הספר מבצעים עבודה מורכבת של אשרור וחלוקה של הון סימבולי שמקיימת את היתרון של הקבוצות הדומיננטיות. ההביטוס (מערכת מתוחכמת של שעתוק, הפועלת באופן סמוי) הנבנה במהלך החינוך הבית ספרי משחק תפקיד מפתח במנגנון השעתוק. אליבא דבורדייה, זה הגורם שגורם לכישלון של התלמידים המודרים משום שהוא חושף את היותם מחוסרי הון תרבותי. מכאן, מובנת מסקנתו של בורדייה שגורס, כי תלמידים מודרים לא יצליחו בבית הספר. כיצד ניתן להסביר, אם כן, את הצלחתה של תוכנית הסיוע לפליטים? חשוב לציין, כי התוכנית Refugee Action Support ממוקדת בהקניית כישורי מיומנות בשפה האנגלית, שהיא אינה רק אמצעי תקשורת, אלא שפת השלטון ומהווה צורה של הון סימבולי שערכו גבוה במיוחד. אך יש גם ממד נוסף בפעילות של מרכזי הסיוע להכנת שיעורי בית, מעבר לסיוע לתלמידים בפתרון בעיות נקודתיות. המרכז, הממוקם בתוך הטריטוריה של בית הספר, בונה מערכת אינטראקציות בין התלמידים ובינם לבין המנחים (שחלקם פליטים, שעברו תהליך הסתגלותי דומה) ובאמצעות כך הוא מצמצם את השדה החברתי של בית הספר לשדה החברתי של המשפחה או קהילה, בונה גשר בין הילדים לבין בית הספר ומאפשר לתלמידים לשמור על הרבה מהערכים שעליהם חונכו.

יש לציין, כי מחקרים שנעשו בקרב מהגרים וייטנאמים בארצות הברית הראו, כי תלמידים בעלי זיקה חזקה לערכי המשפחה ומעורבות אישית גדולה בקהילה האתנית שלהם, נוטים להגיע להישגים אקדמיים גבוהים. נטען כי תלמידים שמפתחים זהות דו-תרבותית הם אלה המסוגלים לעמוד טוב יותר נגד השיח של הזהות הנורמטיבית השולטת במערכת הבית ספרית ולבנות מתוך המרחב המודרן שיח אנטי-הגמוני. תופעה דומה קיימת גם בקרב פליטים באוסטרליה: עבור תלמידים פליטים זהות דו-תרבותית הופכת להיות גורם משחרר. המחקר מראה, כי הקשרים המשפחתיים והקהילתיים מחזקים את התלמידים הפליטים בבתי הספר ומסייעים בהשגת הצלחה לימודית. יש לציין, כי בסולם הערכים של משפחות הפליטים החינוך תופס מקום גבוה מאוד, משום שהם רואים בהשכלת ילדיהם אמצעי מרכזי להשתלבותם בעולם החדש. כאמור, המרכז לסיוע להכנת שיעורי בית לתלמידים הפליטים מסייע לתלמידים בבניית גשר בין הערכים המשפחתיים לבית ספריים, מה שמאפשר להם לפתח זהות דו-תרבותית.

מרכזי הסיוע להכנת שיעורי בית מייצרים מרחב חברתי ייחודי, שבו מתאפשרת הקניית הון חברתי, חיזוק קשרים קהילתיים וכינון זהות דו-תרבותית, מה שמביא בסופו של דבר גם להצלחה אקדמית ומקנה סיכוי למוביליות חברתית. הקשר בין התלמידים לבין הקהילה האתנית משקף את "ההסתגלות המגזרית" (segmented assimilation), המראה כיצד מהגרים מקנים לעצמם מוביליות חברתית מלמטה למעלה באמצעות סולידריות קבוצתית וחיזוק קשרים אופקיים קהילתיים.

המחקר מבוסס על המאמר:

Naidoo, L. (2009). Developing social inclusion through after-school homework tutoring: A study of African refugee students in Greater Western Sydney. *British Journal of Sociology of Education*, 30(3): 261-273.